

Séta egy határmenti városban

– Szabadka, Subotica –

A szecessziós városháza 1908 és 1910 között épült, Komor Marcell és Jakab Dezső tervei alapján

Szabadka várossá válását a búzának és a vasútnak köszönhette.¹ Arculatát a szecessziónak. A XIX. és XX. század fordulójára az 1867-es kiegyezés és a viszonylag hosszabb háborúmentes időszak megengedte azt, hogy a monarchia kihasználja hatalmas területe komparatív előnyeit – mindent ott termeltek, készítettek, ahol arra az emberi, természeti, pénzügyi adottságok

a legkedvezőbbek voltak. Ekkortájt Közép-Európa technikailag, infrastrukturálisan és talán kulturálisan is felzárkózott Nyugat-Európaéhoz. A gyarapodás, a gazdagodás, az építkezések évei voltak ezek. Az „alapítások kora, a Gründerzeit” (Hanák Péter). A Vajdaságból, Bácskából, Bánságból elszállított kiváló minőségű mezőgazdasági termékek ellenértéke pedig épületekké vált, közművesített utcákká, klubokká, kaszinóvá, színházzá, templommá. Itt, Szabadkán is. Akkor a monarchián belül kialakított infrastrukturális

¹ A mai szerbiai közigazgatási besorolás szerint Szabadka (Subotica) nem város, hanem község.

A városháza tanácstermének üvegeképei

(vasúti) rendszer a legkorszerűbb, s talán világszínvonalú volt. Akkor még nem egy centrumból kiinduló vonalak kötötték össze a településeket, hanem a monarchián belül megvolt a célszerű hálózatrendszer. Az első, majd a második világháború után ezeket a hálózatokat részben kisajátították, részben pedig tönkretették, megsemmisítették. Főleg ott, ahol keményen őrzött határok vágták el a sínek útját.

A zsinagóga

De vissza „az alapítások korára”! Bécs, Budapest, Prága diktálta ekkor a módit és a stílust. Épület, kávéház, újság, könyv, színház, hangverseny, opera, városi életmód. Hankiss Elemér vizsgálta azt, hogy a történelem folyamán mikor melyik térség, régió, ország vagy város jelentette az adott kor világszínvonalát. Az alapítások korabeli Bécs, Budapest, Prága fejlődését Hankiss Elemér az adott időszak kulturális aranyháromszögének nevezte – joggal. Az akkori Szabadka rangos résztvevője volt a gazdagodás teremtette kulturális fellendülésnek. A Vajdaságban élő sokféle nemzetiség, kultúra, vallás keveredése különleges összetételt adott az akkor még magyar többségű városnak, amelyben szinte versenyt épültek a különféle vallások templomai, a különféle nemzetiségű gazdag emberek palotái, klubjai, kultúrájuk ápolására szánt épületei. Sajátos atmoszférájú volt ez a vajdasági, bácskai, bánati világ, különleges városokat, életutakat és művészeket tett híressé. Gondoljuk csak meg, mit jelent a magyar irodalomban az innen származó Kosztolányi Dezső vagy Csáth Géza. E magyar írók szobrai – szerencsére – még ma is állnak a városháza mögötti parkban Danilo Kiš szobrának társaságában. Danilo Kiš életútja,

művei, személyisége is mennyi mindent elmond erről a térségről. A szerb-montenegrói zsidó, magyar származású gyermek és fiatalember éppen hogy túlélte az újvidéki magyar kegyetlenkedéseket, aztán a holokausztot, hogy megtapasztalva a titói Jugoszláviát, Franciaországból legyen néhány éves rálátása erre a vidékre. Többször megírta, mit jelent kis nép írójának lenni, mit jelent Közép-Európa írójának lenni. És meggyőződéssel mondom, hogy *Fövenyóra* című regénye helyet kaphatna egy földrészeket, térségeket bemutató világantológiában. Mindenesetre magas művészi értéke mellett kordokumentum is. A történelem és az eszmélkedésé.

Az elmúlt másfél évtizedben sokszor megfordultam Szabadkán meg a hozzá tartozó Palicsfürdön is. Többször mentünk oda bemutatkozni az *Európai Utassal* magyar és délszláv szerzőkkel együttesen. (Még az is előfordult a háborúk idején, hogy a felejthetetlen Vujicsics Sztoján barátommal, a magyar–délszláv kapcsolatok tudós építőjével és ápolójával a határon rekedtünk, utunkat állták, példás fegyveres felvigyázatnak „örvendhettünk”, de végül azért a legjobban annak, hogy bántatlanul visszatérhettünk a határ másik oldalára.)

Idén november elején egy kiállítást jöttünk megnézni Szabadkára, a címe: *Vivat! – Éljen! – Živeli!* Egy kocsmológiai összeállításról van szó (nagyon tetszett), pontosabban azt mutatta be, miként boroztak, pálinkáztak, mulatoztak itt a helybeliek a századfordulón és az utána következő évtizedben. Egyesületi zászlók, fotográfia és levelezőlapok, szép formájú üvegek, különleges poharak, méltóságteljes evőeszközök, a vendéglátással kapcsolatos üzleti

A zsinagóga kupolája felújítás után

Danilo Kiš (1935–1989) mellszobránál

megállapodások és szőlészeti, borászati (ma már múzeumi és sok lakásban dísznek használt) eszközök. Az egész együtt egy eltűnt világ üzenete: gyönyörű és egyben fájdalmas is. Mint említettem, a kiállítás nagyon tetszett, de az is nyilvánvaló volt, hogy ennek az összeállításnak a hatását, az értékét a helyszín és a környezete nagyon felerősíti. A helyszín? Igen. Mert az egykori és mai különlegesen szép szecessziós városháza ad helyet a gyűjteménynek. S ha kijövünk a városházáról, és körülnézünk, láthatjuk, hogyan alakul át egy város. Lebontás (átépítés) miatt az egykori színházépületnek csak egy fala mered ki az építési törmelékből. Nem messze onnan ugyancsak felújítják az egykori hatalmas zsinagógát, amelyből, mivel nincs a településen, aki használja, nyilván hangversenyterem vagy kiállító helyiség lesz. Járv a utcákat, még látni az egykori zsidó vagy német helybéli notabilitások házait, csak éppen németek és zsidók nincsenek. Magyar feliratok szerencsére még vannak, lehet kapni magyar újságokat és könyveket is. Pénzváltónál, vendéglőben olykor az is előfordult, hogy a magyar szót hallatán magyarul válaszolnak, még ha törve is a nyelvet. De ez egy gesztus az eladó, pénzváltó vagy a vendéglős részéről, miként ennek ellenkezője is az.

A Vivát! – Éljen! – Živeli! című kiállítás borászati eszközöket bemutató installációja

Szabadka – Subotica most az átalakuló Szerbia egyik határvárosa. Különleges szimbiózisban a harminc kilométerre lévő Szegeddel. Ez a szimbiózis is a komparatív előnyök kihasználásán alapul. Bár a lehetőségeket csökkenti, hogy a Szerbiából az uniós Magyarországra érkezőnek vízumot kell váltania. Azt elfelejtettük megkérdezni, hogy szükséges-e még a pénzért kiváltható kiutazási engedély. Szabadkai sétánkról és a kiállításról hoztunk azért néhány fényképet, anizkszot Délkelet-Európa és Közép-Európa találkozási pontjáról. Vagy másképpen fogalmazva, egy uniós ország és egy nem uniós ország határáról. Egy olyan nem uniós ország határáról, amely fél évszázaddal ezelőtt még a térség egyik legkülönösebb s talán legprospe-rálóbbnak látszó középhatalma volt. Egy szabadkai séta alkalmával akaratlanul is felidéződik a történelem, a száz évvel ezelőtti állapot meg az ötven évvel ezelőtti állapot is. Mondjuk 1956–57, amikor az akkori Jugoszlávia jelentős szerepet játszott a magyar történelem alakulásában.

Ám most 2007-et írunk, és ezúton is köszönetet mondunk vendéglátóinknak, útikalauzainknak, akik egyben a kiállítás létrehozói is, Papp Árpád muzeológusnak és feleségének, Korhercz Papp Zsuzsanna festőművésznak. Látogatásunkkor nem tudtunk eleget tenni a tanácsuknak

A kiállítás archív felvételeiből: Az egykori Pest városához címzett szálloda a színház épületében, valamint annak étterme

és javaslatuknak, hogy utazzunk tovább Újvidékre, és nézzük meg az Eisenhut-gyűjteményt és kiállítást, de mint látni fogják, ők is és mások is, a zentai csata és az Eisenhut-festmény ennek ellenére helyet kap folyóiratunkban.

Módos Péter

A városháza előtti téren Gellér Katalinnal, Papp Árpáddal és Korhercz Papp Zsuzsannával

